

БЕЗГРОМАДЯНСТВО В УКРАЇНІ

Працівники ГО «Десяте квітня», партнера УВКБ ООН, видають куртки сім'ї ромів, в якій немає документів, у місті Березівка Одеської області 15 листопада 2017 р. ГО «Десяте квітня» також надала цій сім'ї правову допомогу. Фото Олександра Снітка, ГО «Десяте квітня»

Що таке безгромадянство?

“[Особи без громадянства] це особи, які не вважаються громадянами за законами будь-якої країни.”

Конвенція 1954 року про статус осіб без громадянства

У світі налічується понад **10 мільйонів** осіб без громадянства¹. **Третина** з них – діти. Громадянство особи визначається відповідно до законів країни, де народилася ця особа чи її батьки. Особа також може втратити громадянство декількома способами: коли країна припиняє своє існування або приймає закони, які є дискримінаційними для певних груп. Осіб без громадянства часто **ізолюють** від суспільства та позбавляють базових прав людини, зокрема, права на реєстрацію народження; освіту, отримання медичних послуг, одруження, працевлаштування, і навіть на свідоцтво про смерть, коли вони помирають.

У 2014 р. стартувала **кампанія #IBelong** від УВКБ ООН, метою якої є подолання проблеми безгромадянства до 2024 р. шляхом виконання Глобального плану з 10 пунктів. Дізнайтеся більше: www.unhcr.org/ibelong/

¹ За Довідником про безгромадянство у регіоні ОБСЄ: <https://www.osce.org/handbook/statelessness-in-the-OSCE-area?download=true>

УВКБ ООН і безгромадянство в Україні

Починаючи з 1990-х рр. і до 2013 р. УВКБ ООН відіграло **історичну роль** і виконало велику роботу з запобігання та зменшення безгромадянства в Україні. УВКБ ООН допомагало особам, які раніше були депортовані, та членам їхніх сімей відмовитися від попереднього громадянства та отримати українське. Допомога надавалася переважно **етнічним кримським татарам**, які поверталися до Автономної Республіки Крим після примусового вислання до Центральної Азії (переважно до Узбекистану).

Завдяки прийнятим у 1997 р. поправкам до Закону України «Про громадянство України», за період з 1997 до 2001 рр. українське громадянство отримали близько 25000 раніше депортованих осіб без громадянства. Окрім того, за

підтримки УВКБ ООН та Верховного Комісара ОБСЄ у справах національних меншин, Узбекистан і Україна уклали домовленість, яка дозволила натуралізацію ще 90000 раніше депортованих осіб.²

82550
 осіб в Україні
 заявили про своє
 безгромадянство за
 результатами
 всеукраїнського
 опитування у 2001
 р.

35000
 людей є особами
 без громадянства в
 Україні згідно до
 даних УВКБ ООН.

У 2001 році, після інтенсивного лобювання з боку УВКБ і Ради Європи, новий Закон «Про громадянство України», ввів спрощену процедуру натуралізації, в результаті якої заявникам більше не доводилося відмовлятися від свого попереднього громадянства (ставати апатридом в процесі) до подачі заяви на отримання українського громадянства. Попередні вимоги щодо володіння українською мовою і п'ятирічного законного проживання також були скасовані для осіб, які мають зв'язки з Україною, включаючи раніше депортованих.

У 2013 році Україна приєдналася до Конвенції 1954 року про статус апатридів та Конвенції про скорочення безгромадянства 1961 року.

На сьогоднішній день, незважаючи на приєднання до Конвенцій, Україна ще не встановила діючу процедуру визначення безгромадянства з метою виявлення і надання повного захисту особам без громадянства на своїй території.

Більшість осіб під загрозою безгромадянства, визначених партнерами УВКБ ООН в Україні, складають:

Ромські меншини	Власники радянських паспортів	Діти, народжені на непідконтрольній уряду території	Бездомні особи	Особи, які вийшли з в'язниць
------------------------	--------------------------------------	--	-----------------------	-------------------------------------

² «Домовленість між Україною та Республікою Узбекистан щодо співробітництва у вирішенні питань громадянства депортованих осіб та їхніх нащадків», яка діяла з жовтня по грудень 1999 р. і з листопада 2000 р. по грудень 2001 р.

Крім того, є ще ті, хто прибув в Україну після розпаду СРСР з території колишніх радянських республік, і не має громадянства через суперечливі закони про громадянство або прогалини у законодавстві щодо громадянства. Дослідження, проведене УВКБ ООН у 2016 році, підтвердило, що ці категорії дійсно знаходяться у зоні підвищеного ризику безгромадянства.

Реєстрація народження

Конфлікт на сході України й анексія Автономної Республіки Крим призвели до збільшення кількості осіб під загрозою безгромадянства, особливо через те, що Уряд України не визнає свідоцтва про народження, видані на цих територіях. Водночас як в Україні передбачена судова процедура, за якою діти з непідконтрольних уряду територій можуть отримувати свідоцтва про народження, вона є громіздкою та витратною. Позитивним кроком стало нещодавнє прийняття поправок до закону про судові збори, відповідно до яких жителі *тимчасово окупованих територій* звільняються від судових зборів при розгляді справ, пов'язаних зі встановленням фактів, що мають правові наслідки, в тому числі справ про визнання фактів народження чи смерті. Проте, щоб отримати свідоцтва, жителям НПУТ, як і раніше, доводиться по декілька днів їздити на підконтрольну уряду територію, що може бути обтяжливим, особливо для вразливих сімей.

За результатами перегляду судових рішень, приблизно

38%

дітей, які народилися на непідконтрольній уряду території Донецької та Луганської областей, отримали свідоцтва про народження, видані Урядом України

10%

дітей, народжених у Автономній Республіці Крим, отримали свідоцтва про народження, видані Урядом України

Поточна діяльність

Правова допомога окремим особам

У 2017 році, вперше з 2014 року, УВКБ ООН провело конкурс заявок, щоб визначити НДО, які можуть проводити інформаційні заходи та надавати правові послуги особам під загрозою безгромадянства у трьох областях України, де, як відомо, проживає велика кількість ромів (Київська, Одеська та Закарпатська обл.). УВКБ ООН вибрало партнерів для цього нового виду діяльності і забезпечило їм усебічну підготовку і навчання. У результаті, з 1 червня по 31 грудня 2017 року партнери УВКБ ООН виявили і надали правову допомогу **436 особам** (172 з них – у Києві й області; 174 – у Закарпатській обл. та 90 – в Одеській обл.). Першочергова увага приділялася ромському населенню. Люди отримували інформацію про процедуру встановлення особи, набуття/підтвердження громадянства. Серед досягнень: **25 осіб отримали українські паспорти, а 28 осіб – свідоцтва про народження.**

Розвиток потенціалу та адвокація

- УВКБ ООН організувало ознайомчу поїздку до Сербії для представників ключових державних партнерів (Міністерства юстиції, Міністерства соціальної політики, Міністерства внутрішніх справ і Державної міграційної служби) для вивчення передового досвіду оформлення документів ВПО та видачі свідоцтв про народження.
- УВКБ ООН сприяло керівництву ОБСЄ в Австрії в організації практичного семінару у Відні з обміну передовим досвідом попередження безгромадянства у державах-учасницях ОБСЄ.
- УВКБ ООН також організувало для державних службовців дві ознайомчі поїздки до ромських поселень в Одеській та Закарпатській областях.
- Спільно з УВКПЛ та ЮНІСЕФ УВКБ ООН виступило за створення адміністративної процедури реєстрації народжень, яка була би гнучкою і враховувала би обставини у сімей, які проживають на НПУТ, шляхом спрощення вимог до документів, надання реєстраційних послуг поблизу лінії розмежування та поширення інформації про цю процедуру.
- Паралельно УВКБ ООН підтримує владу в розробці процедур визначення статусу осіб без громадянства та виступає за прийняття інших законодавчих поправок для покращення захисту осіб без громадянства.

Проблеми

- Виправлений проект закону про запровадження процедури визначення статусу безгромадянства досі не зареєстрований у Верховній Раді;
- Стратегія державної міграційної політики, прийнята у липні 2017 року, визнає, що безгромадянство є проблемою в Україні, і що «виникає потреба у врегулюванні на законодавчому рівні статусу осіб, які тривалий час перебувають на території України з порушенням законодавства». Однак план дій по реалізації цієї Стратегії досі не прийнятий.
- Дискримінація меншин в українському суспільстві може ізолювати та додатково ускладнювати доступ до оформлення громадянських документів для таких меншин, як роми.

Партнерська співпраця

УВКБ ООН працює спільно з Міністерством внутрішніх справ, ДМС, Комітетом Верховної Ради з питань прав людини, Уповноваженим Верховної Ради з прав людини, Координаційним центром надання правової допомоги та громадськістю у питаннях процедур визначення безгромадянства та подолання проблеми безгромадянства в Україні. УВКБ ООН спільно з партнерами ГО «Десяте квітня», НЕЕКА та БФ «Право на захист» працює над подоланням безгромадянства в Україні, надає допомогу особам під опікою УВКБ ООН, проводить заходи з адвокації та займається розробкою політики.

КОНТАКИ

E-mail: ukrki@unhcr.org, тел.: +38 044 288-9710